

Jan Szymczak

Epigrafika w służbie genealogii : o początkach Wspinków z Będkowa

---

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 45, 303-313

1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan SZYMCZAK

(Łódź)

**Epigrafika w służbie genealogii. O początkach Wspinków
z Będkowa**

L'épigraphie au service de la généalogie. La genèse de la famille des Wspinki de Będków

Będków koło Tomaszowa Mazowieckiego w woj. piotrkowskim leży na lewym brzegu rzeki Wolborki (Wolborzy), która swoim korytem rozdzielala w średniowieczu najpierw księstwa, a później województwa łęczyckie i sieradzkie. Była to więc miejscowość pograniczna, należąca do pow. brzezińskiego w woj. łęczyckim. Poważne znaczenie dla jej rozwoju gospodarczego miało położenie w miejscu wydatnego zwiężenia zabagnionej doliny rzecznej i powstałego tutaj przejścia przez Wolborkę. Znajdujące się w Będkowie lokalne rozgałęzienie dróg prowadzących ze Śląska do Piotrkowa Trybunalskiego i dalej przez Brzeziny na Mazowsze sprzyjało prowadzeniu wymiany handlowej nie tylko z najbliższymi miastami. Nie mniejszą rangę miał ponadlokalny trakt węgierski z Małopolski do Gdańska.¹

Wyrazem wzrostu gospodarczego Będkowa i aspiracji jego właścicieli było nadanie mu w r. 1453 praw miejskich przez Kazimierza Jagiellończyka.²

¹ Zob. R. Rosin: *Dzieje Piotrkowa do przelomu XV i XVI w.*, [w:] *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego* red. B. Baranowski, Łódź 1989, s. 23; id.: *Wolbórz i jego okolice w XI-XVI w. Kasztelania — osadnictwo — miasto*, [w:] *400-lecie śmierci Andrzeja Frycza Modrzewskiego. 700-lecie nadania praw miejskich Wolborzowi. Materiały sesji popularnonaukowej z 24 IX 1972 r.*, red. R. Rosin, Łódź 1975, s. 35.

² *Źródła do historii miast łódzkiego okręgu przemysłowego w XIX w.*, wyd. R. Kaczmarek, Warszawa 1958, s. 114-115; por. R. Rosin: *Studia z dziejów miast dawnych województw łęczyckiego i sieradzkiego (XII-XVI w.)*, „Sprawozdania z Czynności i Po-

Jakkolwiek akt lokacyjny nie zachował się do naszych czasów, to nie ma podstaw do negowania miejskiego charakteru omawianej miejscowości. Potwierdzenie tego faktu znajdujemy już w r. 1458, kiedy w grupie miast łączących wymieniono Będków, zobowiązany do wyekwipowania 1 zbrojnego na wyprawę malborską w czasie wojny trzynastoletniej.³ Takie same obciążenia miały m.in. Łódź i Zgierz, podczas gdy sąsiedni Tuszyn powinien wysłać 2 ludzi, Stryków 6, Wolbórz 12, Brzeziny 13, Łęczycza 25, zaś aż 30 miał dostarczyć Piotrków. Będków należał zatem do najmniejszych miast prowincji wielkopolskiej, ale nie dziwi to zbytnio, skoro wspomniana uchwała rejestruje jego pozycję i stan gospodarczy zaledwie po upływie niecałych 5 lat od momentu lokacji. Zresztą nie zrobił on nigdy oszłamiającej kariery, głównie ze względu na bliskie sąsiedztwo rozwijającego się prężnie królewskiego Piotrkowa czy należącego do biskupów wrocławskich Wolborza, a także Brzezin, własności możnowładczej rodziny Lasockich. W porównaniu z nimi dziedzice Będkowa dysponowali zbyt nikłymi dochodami, aby skutecznie wesprzeć młode miasto i jego mieszkańców. Można nawet stwierdzić, iż sam fakt lokacji był poważnym osiągnięciem niewiele znaczących jeszcze przed kilkunastu laty Wspinków, których prestiż w okolicy utrwalony został w r. 1462 z chwilą wzniesienia tutaj murowanego kościoła.

Jest to jeden z cenniejszych zabytków gotyckich w Polsce centralnej. Postawiono go z cegły z użyciem zendrówki, posiada również dekoracje z cegły glazurowanej o różnych odcieniach kolorystycznych.⁴ Ponad zamurowanym obecnie ostrołukowym portalem widnieje interesująca w swej formie artystycznej tablica fundacyjna. Znajdująca się na niej inskrypcja stanowi cenne, choć lapidarne — dosłownie i w przenośni — źródło do poznania nie tylko dziejów samej świątyni, ale także najstarszej gałęzi dziedziców Będkowa. Napis wykuto w piaskowcowej płycie o wymiarach 130 x 80 cm. Pięknie wydobyte z głęboko żłobionego tła litery o płaskim profilu dają w efekcie wypukły relief pisma. Tekst spisany minuskułą gotycką informuje, że:

---

siedzeń Naukowych Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, R. XIV, 1959, nr 1, s. 10; id.: *Miasta regionu łódzkiego. Próba periodyzacji dziejów*, „Region łódzki. Studia i Materiały”. t. I, 1971, s. 121, 128; M. Bogucka, H. Samsonowicz: *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 115: jako Batków.

³ J. Wiesiołowski: *Sieć miejska w Wielkopolsce w XIII-XVI wieku. Przestrzeń i społeczeństwo*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. XXVIII, 1980, nr 3, s. 397.

⁴ Z. Ciekliński: *Zabytki województwa łódzkiego. Sztuka gotycka*, Łódź 1972, s. 37-38.

ścieśnianie liter, ani poniechanie stawiania dywizorów oraz coraz intensywniejsze stosowanie skrótów. Tablicę wykonano zatem bez należytego przygotowania i niezbędnego w takim wypadku zaprojektowania układu graficznego tekstu.

Doceniając walory oszczędnościowe abrewiacji nie sposób wszakże pominąć milczeniem faktu, iż w poważnej mierze przyczyniły się one do niewłaściwej interpretacji treści inskrypcji przez jej dotychczasowych wydawców. Odnosi się to do fragmentu dotyczącego fundatorów kościoła, gdzie zamiast *et frem* odczytywano *et fran* i rozwiązując jako *et fran(ciscum)* wprowadzono do rodziny Wspinków niejakiego Franciszka, jakoby brata wymienionych na tablicy Piotra i Mikołaja.⁵ Zamieszanie panuje również wokół ich karier urzędniczych, gdyż Franciszkowi przypisuje się wojstwo sieradzkie, natomiast Mikołajowi — łęczyckie.⁶ W tej ostatniej sprawie inskrypcja milczy, informując jedynie, że dziedzice Będkowa, a to — Piotr, dziekan kielecki oraz kanonik gnieźnieński i poznański, wraz ze swym bratem Mikołajem, podnieśli tę miejscowość do rangi miasta; oni też są fundatorami tamtejszego kościoła. Analiza treści powyższego zapisu i skonfrontowanie go z innymi źródłami, spisany na mniej trwałym materiale, powinny wyjaśnić nam sytuację rodzinną Wspinków oraz okoliczności przeprowadzonych przez nich fundacji.

Struktura własnościowa Będkowa jest trudna do uchwycenia, gdyż już w końcu XIV w. miał on kilku właścicieli.⁷ Największe znaczenie osiągnęła wszakże rodzina używająca przydomka Wspiniek lub rzadziej Spinek. Po raz

⁵ F. M. S[obieszczęński]: *Kościół parafialny w Będkowie*, „Tygodnik Ilustrowany”, t. I, 1860, s. 340; J. Dziekoński: *Monografia kościoła parafialnego w Będkowie*, Kraków-Petersburg 1893, s. 7–8; na podstawie noty rękopiśmiennej K. Stronczyńskiego podał to F. Piekosiński: *Heraldyka polska wieków średnich*, Kraków 1899, s. 178; i d.: *Poczet rodów szlachty polskiej wieków średnich*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. II, 1910 (1911), s. 85.

W oparciu o starszą literaturę utrzymuje tak *Katalog zabytków sztuki w Polsce* (dalej: KZS), t. II: *Województwo łódzkie*, red. J. Z. Łoziński, z. 1: *Powiat brzeziński*, Warszawa 1953, s. 1, a za nim *Diecezja łódzka. Struktura terytorialno-administracyjna i duchowieństwo*, red. J. Wiktorowski, Łódź 1973, s. 188, oraz kolejne wydanie z 1980 r., s. 183, a także J. Lojek: *Średniowieczne herby polskie*, Poznań 1985, s. 47.

Inskrypcji tej nie uwzględniła J. Chwalibińska (*Ród Prusów w wiekach średnich*, Toruń 1948, s. 76–79), toteż przy omawianiu rodziny Wspinków nie odniosła się do sprawy domniemanego Franciszka.

⁶ S[obieszczęński]: *op. cit.*, s. 340.

⁷ S. Kozierowski: *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. I, Poznań 1926, s. 11–12; S. Zajęczkowski, S. M. Zajęczkowski: *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, cz. I (Abramowice — Mzurki), Łódź 1966, s. 12.

pierwszy dowodnie nazwany został w ten sposób w r. 1413 Piotr⁸ i to on kładł podwaliny przyszłej i to dość znacznej fortuny swych potomków. W 1417 r. przejął działły sąsiadów z Remiszewic w położonych naprzeciwko Będkowa po drugiej stronie Wolborki wsiach: Kał i Kalska Wola.⁹ Tym sposobem w rękach Piotra znalazło się ważne pod względem handlowym przejście przez rzekę, które nie tylko umożliwiało komunikację o szerszym zasięgu, ale także łączyło wszystkie posiadłości Wspinka. Ze sprawami majątkowymi wiązały się zazwyczaj jego wyjazdy do wojewódzkiej Łęczycy i powiatowych Brzezin w okresie do 1440 r., kiedy ostatni raz spotykamy Piotra z Będkowa¹⁰, *de clenodio wilcze kossy, a proclatione Pruszy*.¹¹ Przynależność Wspinków do herbu Prus II potwierdza¹² rysunek godła na tablicy fundacyjnej kościoła będkowskiego.

Oprócz córek, spośród których znamy dwie, a to: Jadwigę i Katarzynę¹³, miał Piotr trzech synów. Prawdopodobnie najstarszym był Jan, którego poznajemy w latach 1449–1450 wraz z żoną Anną, córką zmarłego niedawno skarbnika łęczyckiego Mikołaja z Żychlina h. Rola.¹⁴ W literaturze przedmiotu panuje zamieszanie co do jego osoby, albowiem mylony jest z innym Janem, synem swego brata Mikołaja.¹⁵ Jan Piotrowic odnotowany został następnie w r. 1452, rok potem był świadkiem nadania praw miejskich Będkowowi, lecz nie doczekał już roku 1459, kiedy wystąpili: *Petrus decanus Sanctae Mariae Kielcensis, Gnesnensis nec non Posnanensis ecclesiarum canonicus et nobiles Nicolaus Wspinek fratres germani ac Nicolaus filius olim nobilis Joannis Wspinek haeredes de Banthkow*.¹⁶ Zapis ten

⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Księgi grodzkie sieradzkie (dalej: KGS), ks. 1–2, s. 299: „domino Petro Spinek de Bandkow”.

⁹ AGAD, Księgi ziemskie sieradzkie, ks. 6, k. 6, 20v–21, 53v; por. S. M. Zajączkowski: *Wielowioskowa własność szlachecka w dawnych ziemiach łęczyckiej i sieradzkiej w drugiej połowie XIII i w XIV w.*, „Rocznik Łódzki”, t. IX(XII), 1964, s. 127; id.: *O wielowioskowej własności szlacheckiej w województwie łęczyckim w XV i pierwszej połowie XVI w.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne”, Seria I, z. 60, 1969, s. 94.

¹⁰ AGAD, Księgi ziemskie brzezińskie (dalej: KZB), ks. 1–2, k. 54v, 57v, 58v, 82, 86v, 129, 135, 203, 209v, 212, 212v, 253v.

¹¹ *Prawo polskie w praktyce sądowej XIV i XV wieku*, wyd. A. Z. Helcel, [w:] *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. II, Kraków 1870, nr 2344; por. Chwałibińska: *op. cit.*, s. 76, 121.

¹² Najszerzej uzasadniła to Chwałibińska: *op. cit.*, rozdz. VI.

¹³ AGAD, KGS, ks. 10, s. 721; ks. 12, s. 10–12.

¹⁴ AGAD, Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 12, k. 163v; Księgi ziemskie orłowskie, ks. 2a, k. 555.

¹⁵ Chwałibińska: *op. cit.*, s. 77, 79.

¹⁶ AGAD, KZB, ks. 1–2, k. 352; Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Łodzi, Akta Rządu Gubernialnego Piotrkowskiego, nr 48, k. 15, 19–20v. Błędna informację, że

wskazuje jednoznacznie, że Jana nie było już wtedy wśród żyjących, a pozostał po nim małoletni syn Mikołaj, nad którym aż do r. 1464 opiekę sprawowali stryjowie.¹⁷ Należy ponadto zaznaczyć, iż w dokumencie z r. 1459 mówi się o kościele będzkowskim jako o nie zrealizowanej jeszcze inwestycji (*ecclesia in eadem civitate fundabitur*). Udział Jana w jego budowie był zatem żaden lub bardzo niewielki i dlatego nie wspomina się o nim w interesującej nas inskrypcji fundacyjnej. Zrozumiałe jest także opuszczenie imienia małoletniego bratanka Piotra i Mikołaja Wspinków, którzy sami doprowadzili dzieło do pomyślnego końca. Innego rozwiązania nie można brać pod uwagę, gdyż ze względu na niepodzielność majątku Jana, Piotra i Mikołaja, była to wspólna inwestycja rodzinna.

Poza tym zapis z r. 1459 jest jak najbardziej zgodny w treści z tekstem inskrypcji z r. 1462. Nie odnotowujemy żadnych różnic w godnościach przysługujących Piotrowi, który zrobił wcale znaczącą karierę kościelną. Będąc kanonikiem krakowskim wszedł w r. 1447 do kapituły gnieźnieńskiej¹⁸, a niebawem — jak wynika z omawianej inskrypcji — został dziekanem kieleckim i otrzymał kanonię poznańską. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że po Jakubie z Sienna prepozyturę krakowską, a więc trzecią godność w kapitule osiągnął Piotr Wspinek *nobilis de domo Wilczekossy*, pełniąc ją aż do swojej śmierci w 1496 r.¹⁹

Trzecim i chyba najmłodszym synem Piotra Wspinka był Mikołaj²⁰, który w r. 1457 żonie swej Annie, córce Jana Dołęgi z Chelmów, oprawił posag i wiano na połowie dóbr, dotąd nie podzielonych między braci.²¹ Podziału dokonano dopiero w r. 1464, a zatem już po zakończeniu budowy kościoła. Była to kosztowna inwestycja, toteż dla jej realizacji niezbędny był wysiłek finansowy całej rodziny, zgodnie dążącej do podniesienia swej pozycji społecznej. Wyrazem tego były coraz lepsze związki małżeńskie i pomnożony w czwórnasób majątek pozostawiony przez ojca. Oprócz miasta i wsi

---

dokument z 1459 r. wystawili 3 bracia rodzeni Wspinkowie podają *Źródła do historii miast...*, s. 114.

¹⁷ AGAD, Księgi grodzkie łączyckie (dalej: KGL), ks. 2, k. 2.

¹⁸ K. Niesiecki: *Herbarz Polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. VIII, Lipsk 1841, s. 465; L. Lętowski: *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. II, cz. 2, Kraków 1852, s. 21; J. Korytkowski: *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych podług źródeł archiwalnych*, Gniezno 1883, t. III, s. 578.

¹⁹ J. Długosz: *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. I, [w:] *Opera omnia*, t. VII, Kraków 1863, s. 16; por. B. Przybyszewski: *Kapituła krakowska za kanonikatu Jana Długosza (1436-1480)*, [w:] *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, red. S. Gawęda, Warszawa 1980, s. 32.

²⁰ Chwalibińska (*op. cit.*, s. 77, 79) utożsamia go z Mikołajem, synem Jana Wspinka, a więc bratanka ze stryjem.

²¹ AGAD, KGS, ks. 12, s. 13.

Będkowa, Kału i Kalskiej Woli drugie pokolenie Wspinków posiadało jeszcze Skotniki, Wołę Skotnicką, Wołę Kielczową (obecnie Kielczówka), Zacharz, działą w Żychlinie, Boczkach i Rososze, Śleszyn, folwark i dom w Łęczycy, las w Kraszkowie i inny, zwany Wrzeciona.²² Ich posiadłości leżały już w trzech województwach: łęczyckim, sieradzkim i sandomierskim.

Z przytoczonych źródeł wynika niezbicie, że w rodzinie Wspinków nie ma miejsca dla jakiegoś Franciszka, który jest wytworem błędnego odczytania tekstu inskrypcji. Jako osoba fikcyjna nie sprawował on oczywiście żadnego urzędu, a sieradzka hierarchia urzędnicza nie zna wojskiego o tym imieniu.²³ Nieco inaczej przedstawia się sprawa wojstwa Mikołaja Wspinka, albowiem takowy widnieje na listach urzędników, ale po pierwsze zamiast łęczyckiego był to wojski większy sieradzki²⁴, zaś po drugie — nie chodzi o odnotowanego w inskrypcji Mikołaja Piotrowica, ale jego syna, również Mikołaja, dziedzica Skotnik w ziemi sandomierskiej, zmarłego w 1530 r.²⁵ To właśnie jego dotyczy informacja Kaspra Niesieckiego o anonimowym przedstawicielu rodziny Wspinków, pełniącym ok. 1528 r. urząd wojskiego sieradzkiego²⁶, który przypisano odkrytemu jakoby w napisie będkowskim Franciszkowi. Tenże Mikołaj Skotnicki z Będkowa, wzorem swego ojca i stryja, ufundował w Skotnikach kościół²⁷, z tym że drewniany, gdzie po dzień dzisiejszy znajduje się obraz Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia z Dzieciątkiem oraz świętymi męczennikami Wojciechem i Stanisławem biskupami. W jego dolnej części wyobrażony został fundator, niewątpliwie Mikołaj Wspinek, o czym przekonuje data 1521 r. oraz widniejący obok herb Wilczekosy²⁸, określane przez późniejszych heraldyków jako Prus II. Jak widać, Wspinkowie doceniali znaczenie słowa, znaku i obrazu, a zaprezentowane w niniejszym artykule przykłady nie są jedynymi dowodami na poparcie tego stwierdzenia.²⁹

²² AGAD, KGL, ks. 2, k. 2-2v.

²³ Por. J. Bieniak, A. Szymczakowa: *Urzednicy łęczyccy, sieradzcy i wieluniacy XIII-XV wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław 1985, indeks.

²⁴ *Rodowód Ciołków na Drzewicy*, wyd. A. Bielowski, *Monumenta Poloniae Historica*, t. III, Lwów 1878, s. 271; Chwalibińska: *op. cit.*, s. 77.

²⁵ Chwalibińska: *op. cit.*, s. 77-79.

²⁶ Niesiecki: *op. cit.*, t. VIII, s. 465.

²⁷ J. Wiśniewski: *Dekanat konecki*, Radom 1913, s. 253.

²⁸ KZS, t. III: *Województwo kieleckie*, red. J.Z. Loziński i B. Wolff, z. 5: *Powiat konecki*, Warszawa 1958, s. 36-37; T. Dobrzeniecki: *Średniowieczny portret w sakralnej sztuce polskiej*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, t. XIII, 1969, s. 101-102; E. Lomnicka-Zakowska: *Początki portretu polskiego. Adoranci w polskim malarstwie tablicowym, miniaturowym i ściennym w wieku XV i w pierwszych dziesięcioleciach wieku XVI*, „Studia Źródłoznawcze”, t. XIV, 1969, s. 29.

²⁹ W Będkowie znajduje się jeszcze tablica nagrobna Zofii Spinkówny, córki Stanisława,

Wspinkowie z Będkowa h. Wilczekosy w XV w.

JAN
1449
zm. 1453-1459
× Anna z Żychlina
ok. 1449

MIKOŁAJ
ur. ok. 1450
zm. 1509-1512
× Dorota z Orzepowa
ok. 1476

JADWIGA
1452
× Jan z Tomisławic
ok. 1452

KATARZYNA
1452
zm. po 1465
× Jan z Rzęczycy

PIOTR
1413
zm. po 1440

PIOTR
studia 1444
zm. 1496
kan. krak. gn. pozn.
dziekan kiel.
prep. kap. krak.

JAN
ok. 1470
zm. ok. 1504

PIOTR
studia 1476
zm. 1527
miecz. łącz. 1507
chor. w. łącz. 1508
kaszt. brzez. 1520
× Anna Piekarska ok. 1502

MIKOŁAJ
1453
zm. ok. 1488
× Anna z Chelmów
ok. 1457

ANDRZEJ
studia 1476
zm. 1493
kan. gn. 1490

MIKOŁAJ
1488
zm. 1530
wojski w. sier. 1510
× Elżbieta Drzewicka
ok. 1501

Prestiżowy charakter fundacji kościelnej w Będkowie poza słowem piśnianym wyrażają również znajdujące się na tablicy herby, które dominują w całym układzie graficznym. Centralny podtrzymywany jest przez dwa lwy i ma w tarczy dwie kosy ostrzami do siebie zwrócone, połączone u dołu przewiązką, zaś u góry widnieje półtora krzyża. Należy on niewątpliwie do Piotra i Mikołaja Wspinków. Zagadkę stanowią natomiast towarzyszące mu po obu stronach dwa inne, a mianowicie Awdaniec i Jastrzębiec. Najprawdopodobniej nie tworzą one programu genealogicznego, składającego się przecież na ogół z czterech herbów, przynależnych rodzicom i ich matkom. Nie znamy — niestety — pochodzenia matki obydwu Wspinków, o której wiadomo jedynie, iż żyła jeszcze w r. 1464 i jej oprawę stanowiła Kalska Wola.³⁰ W przypadku uwzględnienia jej osoby pozostawałby i tak jeszcze jeden z herbów nie mający związku z tą koncepcją. Wykluczyć należy też wersję upamiętnienia małżonki Mikołaja, albowiem pieczętowała się ona Dołęgą. Nie bierzemy pod uwagę żony najstarszego z braci, skoro jego samego pominięto w inskrypcji; zresztą wywodziła się ona z Roliczów.

Nie ulega wątpliwości, iż poważną rolę w fundacji kościoła odegrał kanonik Piotr. To najpewniej jemu i jego staraniom, popartym przez wpływowych protektorów duchownych, zawdzięcza Będków również swój miejski rodowód i uzyskane od króla przywileje, gdyż on znajdował się najbliżej tronu i przebywał w ośrodku dyspozycyjnym władzy. Ułatwić mógł mu to najpierw biskup krakowski kardynał Zbigniew Oleśnicki (zm. 1455 r.) h. Dębno, a potem jego następca Tomasz Strzępiński (zm. 1460), współklejnotnik Prusów. Z tym ostatnim łączyły Piotra bliskie związki, skoro ustanowiony został jednym z egzekutorów jego testamentu.³¹ Piotr Wspinek miał także poparcie Jana Gruszczyńskiego, h. Poraj, który już jako arcybiskup gnieźnieński nadał w r. 1466 kościołowi będkowskiemu dziesięciny przynależne do jego stołu, odwdzięczając się za rozmaite przysługi świadczone sobie jeszcze jako biskupowi włocławskiemu i krakowskiemu.³² Pod uwagę można brać ponadto biskupa poznańskiego Andrzeja z Bnina (1439–1479), h. Łódzia. Jak wynika z tego krótkiego przeglądu, herb żadnego z dostojników kościelnych nie został uwzględniony na tablicy fundacyjnej, toteż zawarty tam program heraldyczny musi mieć inne rozwiązanie.

---

zmarłej w 1574 r. (KZS, t. II, s. 4), zaś w Wojciechowie k. Lublina tablica poświęcona Stanisławowi Spinkowi z 1578 r. — „Przegląd Katolicki”, 1893, s. 587.

³⁰ AGAD, KGL, ks. 2, k. 2.

³¹ Korytkowski: *op. cit.*, t. IV, s. 37.

³² *Ibid.*, t. III, s. 579.

Ostatnia możliwość związana jest z udokumentowaniem udziału okolicznej szlachty w fundacji kościoła, zwłaszcza w uposażeniu obsługujących świątynię czterech wikariuszy.³³ Początkowo była ona filią parafii Rosocha, lecz już w XVI w. stała się ośrodkiem samodzielnej parafii z przynależnymi miejscowościami: Będków, Wykno, Drzazgowa Wola, Olszowa i Zacharz.³⁴ W ich właścicielach wolno więc upatrywać ewentualnych dobrodziejów kościoła, którzy przejęli nad nim świecki patronat. Uwagę zwraca fakt, że była to głównie szlachta h. Prus.³⁵ Oprócz niej w Wyknie siedzieli jeszcze Awdańcy³⁶ i to ich mógł reprezentować herb na tablicy fundacyjnej.

Jeśli chodzi o Jastrzębców, to spotykamy ich w Strykowie, a także w położonych niedaleko Przanowicach, skąd w połowie XV w. pisał się Mikołaj Stojanka h. Łazęka.³⁷ Związki tamtejszych dziedziców z Będkowem sygnalizuje zapiska z r. 1436, w świetle której Stachna z Przanowic, żona nie żyjącego już Mikołaja, była ciotką rodzonych braci Mikołaja i Jana z Będkowa oraz Stefana z Naropnej.³⁸ Pochodzili oni z innej niż Wspinkowie rodziny siedzącej w Będkowie wsi, a ich matka wywodziła się prawdopodobnie z Jastrzębców. Innym śladem — może nawet pewniejszym — jest informacja z *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego, że kościół w Będkowie posiada 4 łany w Łaknarzu z daru Krystyny Strykowskiej.³⁹ Nastąpiło to przed 1488 r., albowiem już wówczas poświadczona jest przynależność tej wsi do kompleksu będkowskiego.⁴⁰ Ofiarodawczynią była córka kasztelana inowłodzkiego Piotra Tłuka ze Strykowa (zm. 1468 r.) h. Łazęka⁴¹, lecz trudno podać przyczyny i datę wsparcia przez nią fundacji Wspinków. Jeśli trop jest prawidłowy, to należy kłaść ten fakt najpóźniej na rok 1462.

Zaprezentowane wyżej hipotezy wyczerpują chyba katalog możliwości rozwiązania programu heraldycznego na tablicy fundacyjnej kościoła

³³ J. Łaski: *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski i J. Korytkowski, t. II, Gniezno 1881, s. 231.

³⁴ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, wyd. A. Pawiński, t. II: *Wielkopolska*, [w:] *Źródła dziejowe*, t. XIII, Warszawa 1883, s. 96.

³⁵ Kozierowski: *op. cit.*, t. I, s. 92, 309; t. II, Poznań 1928, s. 255, 261; Chwalibińska: *op. cit.*, s. 79–80.

³⁶ W. Semkowicz: *Ród Awdańców w wiekach średnich*, Poznań 1920, s. 221.

³⁷ Kozierowski: *op. cit.*, t. II, s. 46.

³⁸ AGAD, KZB, ks. 1–2, k. 217: „*Honesta Stachna, consors olim Nicolai, heredita de Przanowicze, recognovit [...] Nicolao et Johanni de Bandkowo et Stephano de Naropna, fratribus germanis suis nepotibus alias ssyszczankom rodzonim*”; podobnie w 1438 r. — *ibid.*, k. 244.

³⁹ Łaski: *op. cit.*, t. II, s. 233.

⁴⁰ AGAD, KZB, ks. 1–2, k. 533v: „*Petro Wspynek de Bandkow et de Laknarz*”.

⁴¹ A. Szymczakowa: *Piotr Tłuk ze Strykowa h. Łazęka*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVI, Wrocław 1981, s. 431.

w Będkowie. Preferowaną tutaj koncepcję współdziałalców popiera układ herbów. Najbardziej prestiżowe miejsce zajmują bowiem Wilczekosy Wspinków jako głównych fundatorów, a ich zasługi podnosi się nie tylko znakiem, ale również słowem. W porównaniu z bardziej znanymi tablicami z Dębna czy Wiślicy w będkowskiej brak tylko elementu obrazu donatorów. Po wyeliminowaniu fikcyjnego Franciszka miejsce to należy się Piotrowi i Mikołajowi. W związku z tym krzywdzący dla tego ostatniego jest zapis w *Liber beneficiorum* Jana Laskiego, który całą zasługę lokacji miasta i fundacji kościoła przypisuje tylko Piotrowi Wspinkowi.⁴²

RÉSUMÉ

Sur un mur d'une église gothique à Będków près de Tomaszów Mazowiecki est installée une plaque commémorative qui informe de la date d'une construction de ce bâtiment (1462), fondé par une famille des Wspinki. Selon certains chercheurs qui ont interprété faussement l'inscription (l'emploi trompeux de la majuscule gothique et de plusieurs abréviations) Pierre, le doyen de Kielce de même que ses frères: François et Nicolas étaient fondateurs. Une nouvelle étude du texte de l'inscription fait considérer François comme personne fictive. L'examen de la généalogie de la famille des Wspinki, avant tout de l'acte d'une location municipale de Będków de 1453, du document de 1459 et de l'acte d'un partage des propriétés de 1464 confirme notre remarque. En nous appuyant sur ces documents et sur d'autres sources encore on a dressé un arbre généalogique de trois premières générations de cette famille et introduit quelques corrections et amplifications.

Une plaque possède aussi un message héraldique. Wilczekosy, motif qui domine dans une composition graphique appartient sans doute à Pierre et Nicolas Wspinki, fondateurs principaux de l'église à Będków et constitue un fragment d'une armoirie de la Prusse II. L'analyse généalogique et héraldique a permis d'admettre comme la plus vraie l'hypothèse sur une participation de la noblesse des alentours de Będków (les familles des Awdaniec de Lyknów et des Jastrzębce de Stryków) dans la construction de l'église. C'était pourquoi leurs armoiries ont été placées sur une plaque. Grâce à ces familles sans doute l'église à Będków s'était transformée en une paroisse autonome, fait noté dans les sources déjà au début du XVIe s.

---

⁴² Laski: *op. cit.*, t.II, s. 231: „*oppidum erecta per olim venerabilem dominum Petrum Wspynck, eiusdem oppidi haeredem, circa idem oppidum ecclesia muris ex cocto latere tanquam per haeridem eiusdem oppidi est erecta*”.